

Dominik Sikorski
Uniwersytet Wrocławski

KSZTAŁTOWANIE SIĘ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ NA TERENACH POPRZEMYSŁOWYCH NA PRZYKŁADZIE DOLNEGO ŚLĄSKA

1. WPROWADZENIE

Struktura przestrzenna miast w Polsce w ciągu ostatnich ponad 20 lat uległa istotnym przeobrażeniom. Transformacja ustrojowa i gospodarcza, która rozpoczęła się w naszym kraju pod koniec 1989 r., znacząco wpłynęła na przebieg procesów i zjawisk zachodzących wewnątrz tkanki miejskiej. Ważnym aspektem tych przekształceń był i jest proces kształtowania się przestrzeni publicznej w miastach na terenie całego kraju.

Według Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27.03.2003 r. obszar przestrzeni publicznej to „obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”. Jednakże każdy z nas, będący bardziej lub mniej spostrzegawczym obserwatorem otaczającej nas rzeczywistości i przestrzeni, tworzy własny, subiektywny obraz i definicję przestrzeni publicznej. Dlatego też dziś trudno jest jednoznacznie zdefiniować tego rodzaju przestrzeń.

Na podstawie obserwacji przemian struktur przestrzennych miast w Polsce po 1989 r. oraz licznych opracowań naukowych na ten temat można wysunąć hipotezę, że wraz ze zmianą ustroju politycznego oraz gospodarczego kraju w procesie kształtowania się przestrzeni publicznej obserwuje się dwie główne i zarazem przeciwstawne tendencje. Pierwsza tendencja: trend obejmuje wiele zjawisk i procesów przestrzennych dążących do zawłaszczania, inkorporacji lub wręcz wykluczania przestrzeni otwartych dla każdego ze struktur przestrzennych miast (np. tworzenie się zamkniętych osiedli mieszkaniowych). Natomiast druga tendencja: trend obejmuje liczne zjawiska i procesy przestrzenne powodujące ekspansję przestrzeni publicznej na obszary, które w wyniku prze-

mian zapoczątkowanych w 1989 r. ponownie mogły stać się przestrzeniami szeroko dostępnymi dla każdego. Takimi terenami są m.in. obszary poprzemysłowe i tereny po byłych jednostkach wojskowych.

W tym kontekście celem niniejszego artykułu jest przedstawienie procesu kształtowania się przestrzeni publicznej na terenach poprzemysłowych na wybranych przykładach z Dolnego Śląska.

2. TERENY POPRZEMYSŁOWE A PRZESTRZEŃ PUBLICZNA

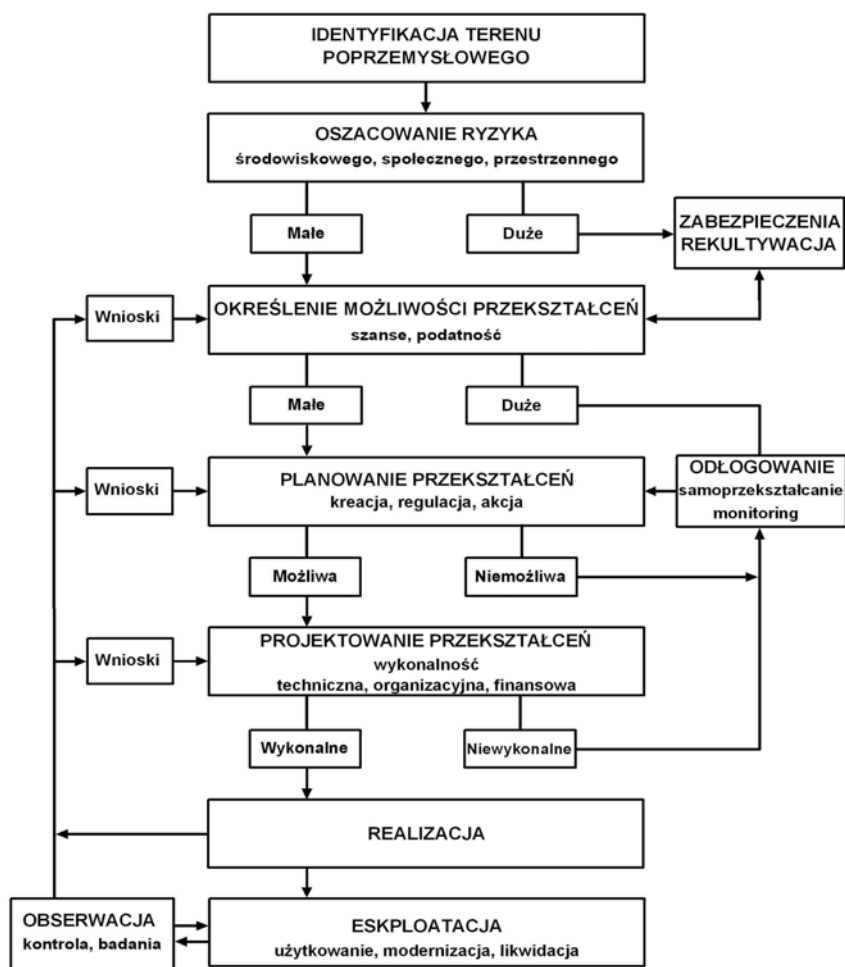
Obszary przemysłowe wielu krajów ulegają znacznym przekształceniom już od dłuższego czasu. Stare okręgi przemysłowe, które znalazły się w głębokim kryzysie ekonomicznym, przechodzą proces restrukturyzacji. Na obszarach dotąd słabo zindustrializowanych powstają nowe ośrodki przemysłowe, a te, które istnieją w obrębie aglomeracji miejskich zmieniają swoje oblicze i charakter (MAZUR-BELZYT 2008). W konsekwencji doprowadziło to do uwolnienia miast od uciążliwego przemysłu i równocześnie do powstania w tych miejscach ugorów przemysłowych, do wykreowania nowych przestrzeni ekonomicznych, do ruchliwości przestrzennej przemysłu i powrotu do miast drobnej przedsiębiorczości, do konieczności adaptacji obiektów poprzemysłowych na terenie miast, a także do stosowania nowych metod przy wyznaczaniu lokalizacji dla przemysłu (NIEZABITOWSKA 1997).

Zaistnienie w miastach opuszczonych, nieczynnych i nieużytkowanych terenów przemysłowych jest zjawiskiem relatywnie nowym (KACZMAREK 2004). W wysoko rozwiniętych krajach Europy Zachodniej zjawisko to wystąpiło już w latach 60. XX w. W Polsce pierwsze symptomy tego procesu wystąpiły w latach 80. XX w., by po 1989 r. nabrać gwałtownego i żywiołowego charakteru. Uruchomienie tzw. mechanizmów renty gruntowej spowodował relokację sfer produkcyjnych na obszary poza strefą wewnętrzmiejską.

Na przemieszczanie się przemysłu w mieście i ograniczenie jego roli na obszarach centralnych wpłynęły różne czynniki, m.in.

- zmieniające się potrzeby przemysłu w zakresie niezbędnych obiektów i instalacji (infrastruktura w centrum stała się niewystarczająca);
- mechanizm renty gruntowej; możliwość zapłacenia wyższej ceny za teren przez inne funkcje; położone w centrum tereny przemysłowe można było bardzo korzystnie sprzedać;
- realizacja dużych projektów urbanistycznych na terenach centralnych, polegających na renowacji, budowie arterii komunikacyjnych lub budowie reprezentacyjnych kompleksów biurowych; projekty takie często wiążą się z zamknięciem starych zakładów produkcyjnych;

- przyjęte zasady planowania przestrzennego, teoria strefowości (*zoning*) zmierzająca do przyporządkowania każdemu terenowi określonej funkcji;
- realizowana w niektórych krajach polityka deaglomeracji lub dekoncentracji, polegająca na planowym wyprowadzaniu zakładów przemysłowych z największych aglomeracji;
- dążenie do podnoszenia jakości życia mieszkańców i eliminacji uciążliwości związanych z działalnością przemysłową (SŁODCZYK 2001);
- koniunktura gospodarcza określająca tempo przekształceń całej struktury przestrzennej miasta.

Rys. 1. Schemat procesu przekształceń terenów poprzemysłowych
Źródło: GASIDŁO, GORGOŃ, (1999, s. 131)

Według badań przeprowadzonych przez B. Domańskiego w 1999 r., ponad 75% miast w Polsce liczących powyżej 50 tys. mieszkańców miało niewykorzystane tereny poprzemysłowe. Jednak nie sztuką było wykorzystać nadmiar terenów, które pojawiły się w tkance miejskiej po 1989 r., ale sztuką było takie ich zagospodarowanie, aby nowe funkcje tych terenów harmonijnie współgrały i adaptowały się do istniejącej w najbliższej okolicy przestrzeni, zarówno pod względem fizjonomicznym, jak i morfologicznym. Dlatego też wielu badaczy zajmujących się tematyką przekształceń terenów poprzemysłowych akcentuje konieczność planowania takich przekształceń bez nadmiernego pośpiechu i przede wszystkim z rozsądkiem.

Wśród wielu istniejących obecnie modeli i schematów przekształceń terenów poprzemysłowych warto zwrócić uwagę na pracę autorstwa GASIDŁO i GORGON (1999) (patrz: rys. 1). Autorzy tego schematu widzą kwestię przekształceń terenów poprzemysłowych jako złożony i wieloetapowy proces decyzyjny wymagający dokładnego przestudiowania każdego kroku decyzyjnego oraz ciągłego monitorowania jego skutków.

Obserwując liczne przekształcenia terenów poprzemysłowych, a także terenów przemysłowych przebiegających w naszym kraju w ciągu ostatnich kilkunastu lat można zauważyć, że większość tego rodzaju przeobrażeń przebiegała w sposób nieplanowany i spontaniczny. Przekształcenia te powodowały zazwyczaj ogromny chaos przestrzenny na danym obszarze, w danej dzielnicy miasta. Tego rodzaju przypadkowe i żywiołowe przemiany zachodziły zazwyczaj na terenach zakładów, które ograniczyły lub zamknęły już swoją działalność produkcyjną, ale utrzymywały tereny i obiekty w takim stanie, aby w każdej chwili mogły być one znowu użyte. Prowadzić to mogło do:

- a) zjawiska sukcesji funkcjonalnej na terenach przemysłowych i poprzemysłowych, czyli zjawiska polegającego na stopniowym wypieraniu z terenów o funkcji produkcyjnej przez innego rodzaju funkcje (podmioty gospodarcze);
- b) wytworzenia się ugorów poprzemysłowych.

Zdecydowanie mniej w ciągu ostatnich kilkunastu lat było planowych przekształceń terenów poprzemysłowych przebiegających na terenie miast w Polsce. Charakteryzowały się one zazwyczaj kompleksowym i planowym podejściem do zagadnienia. Mogły one przyjąć formę:

- a) rewitalizacji;
- b) całkowitej metamorfozy przeobrażonego obszaru (rozumianej jako powstanie na danym terenie nowej aktywności ekonomicznej, która w żaden sposób nie nawiązuje do istniejącej tu wcześniej tradycji produkcyjnej).

Istotne znaczenie w procesie przekształceń terenów poprzemysłowych zachodzących na terenie miast naszego kraju miał fakt, że w wyniku tych przeobrażeń tereny poprzemysłowe częściowo lub całkowicie ulegały ponownemu upublicznieniu.

3. WYBRANE PRZYKŁADY KSZTAŁTOWANIA SIĘ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ NA TERENACH POPRZEMYSŁOWYCH

3.1. WROCŁAW

Wrocław to największe miasto Dolnego Śląska charakteryzujące się długą i bogatą tradycją rzemieślniczą oraz przemysłową. Stolica Dolnego Śląska to także miasto o największym potencjale ekonomicznym w regionie, cechujące się dużą dynamiką przeobrażeń przestrzeni miejskiej. Toteż przykładów terenów poprzemysłowych we Wrocławiu, które w ostatnich kilkunastu latach uległy przekształceniom i stopniowo stawały się miejscami powtórnie publicznymi jest wiele. Do takich miejsc można m.in. zaliczyć tereny: Starej Rzeźni Miejskiej przy ul. Legnickiej, Browaru Mieszczańskiego i Browaru Piastowskiego (w planach).

Teren Starej Rzeźni Miejskiej przy ul. Legnickiej we Wrocławiu to przykład całkowitej metamorfozy przekształcanego terenu poprzemysłowego. W latach 1893–1896 zbudowano na tym blisko 20-hektarowym terenie kompleks budynków rzeźniczych projektu architekta Osthoffa. Mimo kilkudziesięciu lat funkcjonowania zakład ten nie sprostął wymogom nowej rzeczywistości ekonomicznej wytworzonej po 1989 r. Ostatecznie opuszczone i zrujnowane budynki pofabryczne o dużej wartości zabytkowej wyburzono w 1999 r., mimo licznych protestów ze świata nauki i sztuki. Tereny te do 2007 r. stanowiły przykład ugoru poprzemysłowego. W roku 2007 działkę tę kupił prywatny inwestor, który postawił na tym terenie Centrum Handlowe „Magnolia Park”.

Centrum Handlowe „Magnolia Park” to największa galeria handlowa we Wrocławiu posiadająca 75 tys. m² powierzchni do wynajmu. Na terenie galerii znajduje się ok. 250 sklepów i instytucji różnego rodzaju. W najbliższym czasie planuje się rozbudowę tego centrum handlowego o kolejne 11 tys. m².

Istotne znaczenie ma fakt, że teren, na którym obecnie stoi Centrum Handlowe „Magnolia Park”, z terenu zamkniętego (taki miała status Stara Rzeźnia Miejska), a następnie z ugoru poprzemysłowego, w ciągu kilku ostatnich lat od momentu powstania stało się miejscem odwiedzanym przez ponad 9,5 mln osób (dane właściciela galerii).

Drugi przykład kształtowania się przestrzeni publicznej na terenach poprzemysłowych pochodzący ze stolicy Dolnego Śląska to przykład Browaru Mieszczańskiego. Początki Browaru Mieszczańskiego sięgają roku 1894, kiedy na zakupionej działce przy ul. Hubskiej Robert Hain, właściciel lokalu *Alter Weinstock* mieszczącego się przy ul. Oławskiej 23, wybudował zakład wytwarzający piwo na potrzeby swojego lokalu. Piwo produkowano w Browarze Mieszczańskim do 1996 r. Po zaprzestaniu produkcji opuszczone budynki za-

częły powoli niszczyć. W roku 2003 obiekty dawnego browaru zostały sprzedane Krzysztofowi Wojtasowi, który zaadaptował je na centrum kulturalno-rozrywkowo-szkoleniowe. Dziś działają tu m.in. teatr, sale wystaw, galerie i pracownie artystyczne.

Browar Mieszczański jest przykładem jednej z nielicznie przeprowadzonych poprawnie rewitalizacji na terenie stolicy Dolnego Śląska. Szacuje się, że każdego roku odwiedza to miejsce około kilkudziesięciu tysięcy wrocławian i turystów.

Podobną drogę, od kompleksu fabrycznego, w którym wygaszono produkcję, do kompleksu o wielorakiej funkcji, jak Browar Mieszczański, miał przejść Browar Piastowski zlokalizowany przy ul. Jedności Narodowej. Geneza tego zakładu produkcyjnego sięga końca XIX w., kiedy w latach 1892–1894 wybudowano pierwsze budynki fabryczne. Piwo w Browarze Piastowskim po raz ostatni wyprodukowano w 2004 r. Następnie przez trzy lata kompleks zabudowań fabrycznych zabezpieczano i traktowano jako magazyny. W 2007 r. amerykański deweloper, firma Clairmont Global, postanowił wykupić cały teren browaru z myślą o jego rewitalizacji i utworzeniu kompleksu budynków mieszkalnych z funkcjami usługowymi oraz biurowymi. Koszt inwestycji szacowano na ok. 500 mln zł. Jeszcze w tym samym roku przystąpiono intensywnie do realizacji inwestycji poprzez wyburzenie kilku budynków (nieznajdujących się na liście zabytków) i uporządkowanie placu budowy. Niestety w 2008 r. niespodziewanie tempo realizacji inwestycji spadło drastycznie. Inwestor tłumaczył to światowym kryzysem gospodarczym. Obecnie tereny Browaru Piastowskiego są znów na sprzedaż.

Przykład nieudanej próby rewitalizacji Browaru Piastowskiego pokazuje nam, jak trudno jest przeprowadzić w Polsce opłacalną rewitalizację na dużym terenie poprzemysłowym zachowując istniejącą infrastrukturę techniczną i kompleks budynków pofabrycznych. Gdyby zamiary firmy Global Clairmont się powiodły, to Wrocław posiadałby nową przestrzeń publiczną na miarę Manufaktury w Łodzi lub Starego Browaru w Poznaniu.

3.2. GÓRA

Góra jest przykładem małego miasta, gdzie proces przeobrażeń terenów przemysłowych na większą skalę zaistniał dopiero pod koniec lat 90. XX w. i spowodował niemalże całkowitą zmianę funkcjonalną terenów przemysłowych tego miasta (SIKORSKI 2009). W konsekwencji na terenie miasta powstało wiele obszarów niezagospodarowanych (ugorów poprzemysłowych). Przykłady planowych przeobrażeń terenów poprzemysłowych w tym mieście można policzyć na palcach jednej ręki. Takim przykładem są m.in. tereny poprzemysłowe starej winiarni „Góra Śląska” przy ul. Targowej w Górze.

Sama winiarnia „Góra Śląska” powstała w latach 50. XX w. i funkcjonowała do 2001 r. Na lokalnym rynku słynęła z produkcji tanich win wytwarzanych na bazie owoców (np. jabłek, czereśni, porzeczek). Zakład prowadził produkcję do 2001 r. Wtedy, z powodu niskiej rentowności, został zamknięty, a zabudowa zabezpieczona. W 2005 r. tereny należące do winiarni „Góra Śląska” zostały sprzedane inwestorowi zagranicznemu, który przystąpił do wyburzenia istniejącej zabudowy i wybudowania na tym miejscu supermarketu Netto. Obecnie można szacować, że co roku ten dyskont spożywczy odwiedza ok. 100 tys. osób.

3.3. KOWARY

Kowary to przykład miasta, w którym transformacja ustrojowa i gospodarcza zapoczątkowana w 1989 r. w znaczący sposób odmieniła obraz tej miejscowości. W ciągu niespełna 20 lat transformacji Kowary z miasta typowo przemysłowego zaczęły przekształcać się w miasto turystyczne, turystyczno-uzdrowiskowe. Konsekwencją tych przemian było powstanie licznych terenów poprzemysłowych, które zostały ponownie wykorzystane przez funkcję turystyczną (SLENCZEK, SIKORSKI 2009). Przykładem terenów poprzemysłowych w Kowarach, na których zakończono działalność produkcyjną a rozpoczęto działalność turystyczną są tereny należące do: Fabryki Dywanów „Kowary” SA oraz Kopalni Uranu.

Fabryka Dywanów „Kowary” SA rozpoczęła swoją działalność w połowie XIX w. Swoją największą świetność przeżywała w latach 80. XX w., kiedy zatrudniała przeszło 2700 pracowników, a swoją produkcję eksportowała głównie do ZSRR i pozostałych krajów bloku wschodniego. Wraz z przemianami ustrojowymi i gospodarczymi, zapoczątkowanymi w Polsce na przełomie lat 80. i 90. XX w. fabryka powoli zaczęła chylić się ku upadkowi. Ostatecznie Fabrykę Dywanów „Kowary” SA zamknięto w 2009 r.

Okres restrukturyzacji firmy w latach 90. XX w. powodował poważne problemy natury ekonomicznej, które wymuszały znaczną redukcję kosztów, w tym redukcję zatrudnienia oraz parcelację terenów zakładu. W ten sposób na byłym terenie należącym do Fabryki Dywanów „Kowary” SA w 2003 r. powstał Park Miniatur Zabytków Dolnego Śląska. Obecnie w Parku Miniatur zgromadzonych jest 40 obiektów architektonicznych regionu, takich jak: zamki, pałace, klasztory, kościoły i starówki miast dolnośląskich odwzorowanych w skali 1: 25. Kolejne obiekty są tworzone w uruchomionej na te potrzeby pracowni architektoniczno-projektowej. Te osobliwości w 2007 r. odwiedziło 80 tys. turystów, w roku 2008 już 180 tys., a w 2010 r. – 260 tys. osób.

Innym przykładem terenów poprzemysłowych w Kowarach, który w ostatnich latach został upubliczniony dla większej grupy osób, są tereny Kopalni

Uranu. Zakład ten, powstały po II wojnie światowej w latach 50. i 60. XX w. był powodem drastycznego zahamowania rozwoju miasta (z powodu funkcjonowania kopalni miasto miało status miasta zamkniętego¹). Zamknięcie kopalni w latach 70. XX w., a następnie uruchomienie na jej terenie atrakcji turystycznej „Sztolnie Kowary” w 2000 r., całkowicie odmieniło ten obraz. Dziś była kopalnię uranu, oferującą turystyce zwiedzanie z przewodnikiem 1200-metrowej trasy podziemnej dawnej sztolni związanej z wydobywaną tutaj w latach 50. i 60. XX w. rudy uranu, odwiedza co roku ok. 100 tys. turystów (SLENCZEK, SIKORSKI 2009).

3.4. ZŁOTY STOK

Podobną metamorfozę jak Kowary, od miasta przemysłowego do miasta turystycznego, przeszedł Złoty Stok. Miasteczko to położone w południowej części województwa dolnośląskiego przez lata utożsamiane było ze znajdującym się na jego terenie najstarszym ośrodkiem górniczo-hutniczym w Polsce związanym z wydobywaniem rud arsenu z domieszką złota.

Tradycje działalności górniczej i hutniczej w Złotym Stoku sięgają X w. Swoją świetność miasto przeżywało w XVI w., kiedy na terenie miasta czynnych było 145 kopalń i kilkanaście małych hut. Wraz z wyczerpywaniem się złóż rud arsenu i tym samym złota miasto chyliło się ku upadkowi. Ostatnia kopalnia złota w mieście zakończyła wydobywanie w 1961 r.

Po kilkudziesięciu latach stagnacji w mieście zaczęto stawiać na rozwój funkcji turystycznej. W 1996 roku otwarto w Złotym Stoku Muzeum Górnictwa i Hutnictwa Złota, potocznie zwane „Kopalnią Złota”. Muzeum oferuje turystyce m.in. możliwość zobaczenia największego w Europie podziemnego wodospadu (8 m wysokości), 200-metrowy podziemny spływ łodzią, płukanie złota, wspinięcie się po ścianie wspinaczkowej i 1,5-godzinne zwiedzanie sztolni starej kopalni złota. Każdego roku „Kopalnię Złota” w Złotym Stoku odwiedza blisko 150 tys. turystów.

3.5. WAŁBRZYCH I NOWA RUDA

Wałbrzych i Nowa Ruda są przykładami dużego i średniego miasta, które w wyniku stopniowego wygaszania wydobywania w Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym zmuszone były do szukania alternatywnych dróg rozwoju. Podobnie jak Kowary i Złoty Stok, miasta te skorzystały z dostępnej na ich terenie infra-

¹ Ze statusem miasta zamkniętego wiązały się drastyczne restrykcje dotyczące przemieszczania się, co automatycznie hamowało rozwój ruchu turystycznego na tych terenach.

struktury pokopalnianej i postanowiły postawić m.in. na rozwój usług turystycznych.

W Wałbrzychu wykorzystano w tym celu tereny należące do kopalni węgla kamiennego „Julia”. Kopalnia ta powstała w wyniku połączenia ok. 15 małych kopalń prowadzących eksploatację węgla kamiennego na obszarze gminy Biały Kamień w XVI w. Z uwagi na nieopłacalność wydobywania tego surowca w tym miejscu w 1990 r. kopalnię postawiono w stan likwidacji. Ostatecznie zamknięcie kopalni „Julia” nastąpiło 20 września 1996 r.

W 2001 r. na terenie kopalni „Julia” powstało Muzeum Techniki i Przemysłu. Dzięki staraniom władz obiektu i miasta Wałbrzycha w 2009 r. Muzeum Techniki i Przemysłu dostało z *Programu operacyjnego infrastruktura i środowisko* dotacje z Unii Europejskiej na realizację projektu „Park Wielokulturowy Stara Kopalnia” w kwocie 53 mln zł (w tym 17 mln zł wkład własny miasta). Pieniądze te zostaną przeznaczone na rewitalizację całego obiektu kopalnianego i utworzenie w tym miejscu nowoczesnego i interaktywnego Muzeum Przemysłu i Techniki z podziemnymi ekspozycjami muzealnymi, Europejskiego Centrum Ceramiki Unikatowej, zaplecza biurowego dla organizacji pozarządowych, galerii sztuki współczesnej oraz siedziby dla lokalnego zespołu pieśni i tańca. Zakończenie realizacji projektu planuje się na 2012 r. W ten sposób na terenie Dolnego Śląska powstanie atrakcja turystyczna niespotykana nigdzie indziej w Polsce w takiej skali (rewitalizacja obejmie m.in. 14 obiektów wielkopowierzchniowych kopalni „Julia”), którą co roku będzie mogło zwiedzać kilkadziesiąt, a może nawet kilkaset tysięcy osób.

Podobną drogę obrała Nowa Ruda, w której wydobywanie węgla kamiennego stopniowo „wygaszano” od 1992 r. W miejscu stopniowo zamykanej Kopalni Węgla Kamiennego w Nowej Rudzie na polu górniczym Piast w 1996 r. otwarto Muzeum Górnictwa, które po licznych zmianach organizacyjnych i własnościowych udostępnione jest obecnie jako Podziemna Trasa Turystyczna „Kopalnia Węgla Kamiennego w Nowej Rudzie”. Powstała atrakcja turystyczna oferuje zwiedzającym m.in.: przejażdżkę pierwszą w Polsce podziemną kolejką i 1,5-godzinną wycieczkę do podziemnych wyrobisk o długości 700 m. Każdego roku atrakcja ta przyciąga ok. 50 tys. osób.

3.6. BOLESŁAWIEC

Bolesławiec jest przykładem miasta, w którym transformacja ustrojowa i gospodarcza zapoczątkowana w 1989 r. przyczyniła się do stopniowej poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej tej miejscowości. Władze miasta po 1989 r. postawiły szczególny nacisk na rozwój funkcji turystycznej i produkcyjnej miejscowości. Zaowocowało to m.in. wykreowaniem hasła marketingowego miasta: „Bolesławiec miastem ceramiki” i powstaniem w Bolesławcu podstrefy Wałb-

rzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Invest-Park” o powierzchni prawie 40 ha w 2007 r.

Bolesławiec to także miasto, w którym przeobrażenia terenów przemysłowych i poprzemysłowych zapoczątkowane zmianami zainicjowanymi w 1989 r. przebiegały mniej intensywnie niż zazwyczaj miało to miejsce w pozostałych miastach Polski. Powstanie nowych, licznych podmiotów gospodarczych w mieście o profilu produkcyjnym przyczyniło się wraz z rozwojem funkcji turystycznej miasta do jego rozkwitu.

Żywe Muzeum Ceramiki w Bolesławcu powstałe w 1993 r. jest doskonałym przykładem łączenia w jednym podmiocie gospodarczym idei rozwoju funkcji turystycznej i funkcji produkcyjnej w mieście. Obiekt ten pełni dwie funkcje. Z jednej strony jest to zwykły zakład produkujący wyroby z ceramiki na rynek krajowy i zagraniczny. Z drugiej strony, jak sama nazwa wskazuje, jest to muzeum, gdzie turyści za niewielką opłatą mogą oglądać proces produkcyjny. Żywe Muzeum Ceramiki w Bolesławcu jest ciekawym i unikatowym przykładem częściowego upublicznienia zakładu produkcyjnego właśnie dzięki udostępnieniu procesu produkcyjnego dla zwiedzających.

4. PODSUMOWANIE

Przestrzeń publiczna w miastach polskich po 1989 r. ulegała licznym przemianom i przeobrażeniom. Z jednej strony, dochodziło do procesu redukcji przestrzeni publicznej poprzez tworzenie się coraz liczniejszych zamkniętych enklaw w miastach (np. zamkniętych osiedli mieszkaniowych). Z drugiej strony, przestrzeń publiczna ulegała rozszerzeniu poprzez wkraczanie na tereny, które do 1989 r. były niedostępne dla zwykłych mieszkańców miast (np. tereny wojskowe, przemysłowe i poprzemysłowe).

Dla wielu mieszkańców miast szczególnie istotna po 1989 r. była kwestia dostępu do jak największej ilości i powierzchni przestrzeni publicznej. Toteż adaptacja i upublicznianie terenów poprzemysłowych na potrzeby przestrzeni publicznej, których w miastach polskich po 1989 r. nie brakowało, wydaje się zamiarem uzasadnionym.

Mimo istnienia wielu modeli i schematów przekształceń terenów poprzemysłowych proces kształtowania się przestrzeni publicznej na tego rodzaju terenach w miastach w Polsce przebiegał z reguły spontanicznie, rzadziej planowo. Na terenach poprzemysłowych w miastach polskich po 1989 r. na ogół dochodziło do:

- zjawiska sukcesji funkcjonalnej, czyli do procesu stopniowego wkraczania nowych podmiotów gospodarczych na tereny poprzemysłowe;
- rewitalizacji; oraz
- adaptacji istniejącej infrastruktury poprzemysłowej na potrzeby muzeów i turystyki (np. tereny kopalń).

BIBLIOGRAFIA

- GASIDŁO K., GORGON J., 1999, *Modelowe przekształcenia terenów poprzemysłowych i zdegradowanych*, Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- KACZMAREK S., 2004, *Tereny poprzemysłowe w miastach – problem czy wyzwanie?*, [w:] J. Słodczyk (red.), *Przemiany struktury przestrzennej miast w sferze funkcjonalnej i przestrzennej*, Opole.
- MAZUR-BELZYT K., 2008, *Wybrane aspekty wykorzystania terenów poprzemysłowych w obszarach zurbanizowanych*, [w:] J. Słodczyk, M. Śmigielska (red.), *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 237–248.
- NIEZABITOWSKA E., 1997, *Architektura i przemysł. Nowe spojrzenie*, Wyd. Śląsk, Katowice.
- SIKORSKI D., 2008, *Proces sukcesji funkcjonalnej na wybranych terenach przemysłowych we Wrocławiu*, [w:] J. Słodczyk, M. Śmigielska (red.), *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 285–296.
- SIKORSKI D., 2009, *Przeobrażenia terenów przemysłowych w małym mieście na przykładzie Góry*, [w:] T. Marszał (red.), *Funkcja przemysłowa małych miast*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 99–112.
- SIKORSKI D., 2009, *Wpływ przeobrażeń terenów przemysłowych na fizjonomię i morfologię miasta na przykładzie Wrocławia*, [w:] S. Bródka, I. Markuszewska, *Problemy środowiska przyrodniczego terenów poprzemysłowych*, Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu, t. XXIV, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań, s. 189–198.
- SŁODCZYK J., 2001, *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- SLENCZEK M., SIKORSKI D., 2009, *Kowary – od przemysłu do turystyki*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Strefa podmiejska i małe miasta w okresie transformacji*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 103–114.